

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 17 – 2/2010.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_10/hovi_savolainen_2_10.pdf]

SEMINAARIRAPORTIT

MUISTITIETOTUTKIMUSTA TURUSSA

Muistitieto ja historian tulkinnat – muistitietotutkimus nyt! Turussa 15.11.2010

Tuija Hovi ja Ulla Savolainen

Turun yliopiston folkloristiikan oppiaineen järjestämä muistitietotutkimuksen seminaari keräsi salin täydeltä väkeä yli oppiaine- ja yliopistorajojen, kuten muistitietotutkimuksen olemukseen kuuluukin. Professori Pekka Hakamies avasi seminaarin hiljaisella hetkellä 12.11.2010 pitkäaikaiseen sairauteen menehtyneen folkloristi Marjut Huuskosen muistolle.

Kansainvälinen oral history, suomalaisittain muistitietotutkimus, on taustaltaan varsin monitieteinen suuntaus. Alun perin vaihtoehtoisesta ja kiistanalaisesta suuntauksesta on vuosien mittaan tullut hyväksyttävä ja kunniallinen osa akateemista tutkimusta. Erityisesti historiantutkija Jorma Kalelan *Paperiliiton historiahanke* teki muistitietotutkimusta tunnetuksi Suomessa, ja Kalelan kirjoitukset innostivat historiantutkijoiden ohella monia folkloristeja. Muistitietotutkimus on vakiinnuttanut asemansa meillä 1990–2000 luvuilla. Suuntauksen vauhdittajana voi pitää Turun yliopiston folkloristiikan oppiaineen Suomen Akatemian muistitiedon ja historian suhteita käsitellyttä *Muistitieto ja historian tulkinnat* -hanketta (1999–2001), joka oli kimmokkeena nyt seminaarissa esiintyneille muistitietotutkijoille, ”Turun koulukunnalle”.

Hankkeen johtajana toiminut professori emerita Annikki Kaivola-Bregenhøj (Turun yliopisto) kertoi tervetuliaissaan hankkeen vaiheista ja siihen osallistuneista tutkijoista sekä pohjusti päivän teemaa muistitietotutkimuksen kehityslinjoilla. Akatemiahankkeessa mukana olleet folkloristit, Ulla-Maija Peltonen (Helsingin yliopisto), Taina Ukkonen ja Anne Heimo (Turun yliopisto) kertoivat hankkeen myötä syntyneistä tai alkaneista tutkimuksistaan sekä suhteestaan muistitietotutkimukseen ja sen annista folkloristiikalle. Omassa esitelmässään seminaarin lopuksi Kaivola-Bregenhøj pohti omien eri aikoina ja eri yhteyksissä syntyneiden haastatteluaineisto-

jensa mahdollisuuksia muistitiedon tutkimuksessa. Pohdinta kytkeytyi laajempaan kysymykseen, voiko vanhoja perinneaineistoja lukea uudelleen muistitietona ja milloin kerronta on muistitietoa.

Ulla-Maija Peltonen pohti esityksessään kokemus-käsitettä, sen linkittymistä muistiin sekä sitä, kuinka yksilö määrittää historiaa oman kokemuksensa kautta. Niin Peltonen kuin muutkin esiintyjät nimesi tärkeäksi vaikuttajakseen italialaisen historiantutkijan, Alessandro Portellin, jonka inspiroimana yksityisen muiston asema historian rakentamisessa on tullut huomatuksi. Tulkinnan avaimiksi Peltonen nosti dialogin ja vuorovaikutuksen kerronnassa ja pohti, mitä on yhteinen, jaettu kokemus.

Taina Ukkonen pohti nykyisestä näkökulmastaan käsin vuonna 2000 ilmestynyttä väitöskirjatutkimustaan. Hän analysoi muistitiedon olemusta, sen yksilöllisyyttä ja yhteisöllisyyttä, sen vuorovaikutuksellisuutta sekä suullisen ja kirjallisen yhteensulautumista siinä. Muistitietotutkimuksen myötä on alettu antaa arvoa sillekin, että muistot rakentuvat yksilöllisten näkökulmien kautta. Ukkosen ohjelmallisena sanomana oli haaste kehittää nimenomaan muistitietotutkimukselle sopivia haastattelumenetelmiä, joissa lähtökohtana olisi haastateltavan näkökulma.

Anne Heimo korosti esitelmänsä aluksi ajan merkitystä oman tutkimuksensa ja ajattelunsa kehittymiselle. Myös Heimo jatkoi muistitietoaineistojen dialogisuuden ja vuorovaikutuksellisuuden linjoilla tehden selvää muistitietotutkimuksen ja muistitutkimuksen eroista ja saumakohdista sekä suhteuttaen tutkimuksellisten lähestymistapojen eroja muistitiedon ”vaeltavaan käsitteeseen”. Erilaiset historiakäsitykset ovat vastauksia erilaisiin tiedontarpeisiin; menneen tulkinnat eivät ole pysyviä vaan muovautuvat ja valikoituvat uusien tilanteiden myötä. Heimo nosti esiin myös muistin käsitteen määrittelyn epämääräisyyden, joka johtuu muistiin liittyvien erilaisiin tutkimustraditioihin kytkeytyvien tutkimusten lisääntymisestä.

Seminaarin jälkipuoliskolla esiintyivät *Muistitieto ja historian tulkinnat* -hankkeen vanavedessä kasvaneet ”kummilapset” Riina Haanpää (Turun yliopisto) ja Outi Fingerroos (Jyväskylän yliopisto). Haanpää reflektoi vuonna 2008 valmistunutta väitöskirjatutkimustaan ja pohti kertomisen ja vaikenemisen problematiikkaa suvussa tapahtuneesta henkirikoksesta kerrottaessa sekä muistitiedon tuottamista kaksinkertaisen subjektiviteetin, haastateltavan ja tutkijan, kautta. Omaan tutkijan identiteettiään sisäpiiriläisenä Haanpää arvioi yksityisen ja julkisen välimaastoon sijoittuvaksi. Vaikka roolien sekoittuminen onkin omaa sukua tutkittaessa vaikeasti hallittavaa, on tutkija sisäryhmäläisenä kuitenkin avainasemassa suhteessaan hiljaiseen tietoon. Sitä Haanpää piti avainkysymyksenä muistitietotutkimuksessaan.

Fingerroos jäljitti esityksessään omaa muistitietotutkijan tietään avaamalla tutkijankehityksensä kannalta ratkaisevia oivalluksia ja kasvunpaikkoja. Oral history -liikkeen kriittinen ja emansipatorinen ”henki” on johdattanut tutkijaa aluksi väitöskirja-aiheen pariin ja siitä eteenpäin rakentamaan muistitiedon metodologiaa. Jonkinlaisena johtomotiivina Fingerroosin tuotannossa on ollut Karjala muistettuna, kerrottuna ja tulkittuna. Fingerroos näkee, että muistitietotutkimuksen mahdollisuuksia voidaan hyödyntää myös esimerkiksi maahanmuuttajatyössä ja tutkimuksessa.

Tilaisuuden kommentaattorina toimi suomalaisen muistitietotutkimuksen isähahmo, poliittisen historian emeritusprofessori Jorma Kalela (Turun yliopisto). Kahdessa kommenttipuheenvuorossaan Kalela hahmotteli muistitietotutkimuksen taustoja yhteiskuntatieteissä ja kulttuurintutkimuksessa sekä raotti pian ilmestyvää teostaan *Making History. The Historian and Uses of the Past* (2011), jossa historian rakentaminen ymmärretään yleisinhimillisenä tarpeena. Kalela rakensi edelleen esitelmissä avattuja teemoja muistitiedosta tiedonlähteenä ja sen luonteesta tietona muistuttaen – ja samalla Kaivola-Bregenhøjn edellä esittämään kysymykseen vastaten – että Suomen perinnekirjoissa on tietävästi maailman laajimmat muistitietoaineistot.

Muistitiedossa olennaisinta ei ole totuusarvo vaan se, mitä muiston kertominen *merkitsee*. Kalela summasi muistitiedon merkityksellisyyden kolme aspektia. Ensimmäkin se toimii lähteenä tilanteeseen, jossa se kirjataan. Toiseksi se on konstruktivistista (kuten kaikki muukin tieto), tutkijan ja kertojan yhteistyön tulosta ja valintoihin perustuvaa. Kolmanneksi muistitiedon olennaiseksi aspektiksi Kalela nosti eettisen näkökohdan, joka liittyy hiljaisen tiedon ja tutkijan aseman huomioimiseen.

Vaikka muistitietotutkimus onkin yleistynyt huimaa vauhtia, Kalela muistutti, että sitä voi käyttää monenlaisiin tutkimuksiin eikä yhden tutkijan tarvitse yrittää hallita enää koko kenttää. Hän ehdotti, että muistitietotutkimus tulisi ennemminkin mieltää näkökulmaksi kuin suuntaukseksi tai tieteenalaksi. Kalela otti esiin myös sen, että *menneisyys* ja *historia* ovat nekin teoreettisia käsitteitä, joista empiirisesti ottaen ei voidakaan puhua yksikössä, vaan historioita ja menneisyyksiä on monia, kuten menneisyyden ja historian kokijoitakin. Avuksi Kalela tarjosi tulevan teoksensa käsitettä *jaettu historia* (engl. shared history), joka sisältää yksilön, yhteisöllisyyden ja jatkuvuuden tasot. Tutkimuksen rakentama historia näyttyy erilaisten historioiden kentässä vain perifeerisenä ulottuvuutena. Kalela tähdensi, että tutkijan on ennen kaikkea selvitettävä itselleen, *miksi* tutkii historiaa.

KIRJALLISUUS

HAANPÄÄ, RIINA 2008: *Rikosten jäljet. Etsivän työtä yhteisön, suvun ja perheen muistissa*. Turun yliopiston julkaisuja C 270. Turku: Turun yliopisto.

KALELA, JORMA 2011: *Making History. The Historian and Uses of the Past*. Basingstoke: Palgrave Macmillan (painossa).

UKKONEN, TAINA 2000: *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 797. Helsinki: SKS.

Filosofian tohtori Tuija Hovi toimii projektitutkijana Åbo Akademin uskontotieteen oppiaineessa.

Filosofian maisteri Ulla Savolainen on folkloristiikan jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa.